

שער אישי לדרך ברסלב נתנאל זרביב

ראשי פרקים:

1. הדרכה מעשית
2. התבודדות – האדם מול ה'
3. דרכי ההתבודדות
4. הישענות על זכות הצדיקים
5. קישור לארץ ישראל – ולא לאומן

ישנה שאלה שהאדם העובד את ה' שואל את עצמו פעמים רבות: "איך אני יכול לזכות להתקדשות והטהרות אמיתית בעולם הזה?". אולי אין זו שאלה שהאדם מעלה ממש בפועל על שפתיו, אך היא וודאי שאלה פנימית הבוערת בתוכו של כל עובד ה'. לפי תורתה של חסידות ברסלב, התשובה פשוטה: על האדם להתקרב ל'צדיק האמת' – ר' נחמן מברסלב – ולהידבק בעצותיו והדרכותיו. הרי כפי המובא בספר 'מסילת ישרים', רק מי שעבר את המסלול ומכיר את הדרך לצאת מן המבוך, הוא שיכול להדריך את ההולכים בו¹.

מושג זה של 'צדיק האמת', וקישורו עם ר' נחמן, הוא סוגיה ארוכה הדורשת דיבור מיוחד בפני עצמו, ולא בכך כוונתי לעסוק כאן. בכל אופן אדגיש שדברי יוצאים מנקודת

¹ מסילת ישרים פרק שלישי (הזריות).

הנחה, אשר אני מאמין בה בכל תוקף, שר' נחמן הוא-הוא 'צדיק האמת', ועל ידי ההידבקות דווקא בו וקיום עצותיו והדרכתיו, ניתן להגיע לכל המעלות והמדרגות הרוחניות שאפשר להשיג בעולם הזה. כמובן הרשות ניתנת לחולק לחלוק, אך אין זה גורע מחשיבות הדברים, כי ההדרכות שמסר ר' נחמן נחוצות עבור כל אחד ואחד, תהא השקפתו אשר תהא, וכל אחד יכול למצוא בהן תועלת. ר' נחמן אמר דברים רבים ונתן עצות רבות, שהמטרה המרכזית של כולן היא: כיצד להצליח להתקדש, גם - ובמיוחד - בתקופת עקבתא דמשיחא, ובעיקר כיצד להנצל מהניסיון העיקרי של הדור, הלא הוא תאות הניאוף ושמירת הברית. אך ישנן כמה עצות מרכזיות של ר' נחמן בעבודת ה', שבהן נתמקד במאמר.

הדרכה מעשית

אדם הרוצה להצליח באמת בעבודתו בעולם הזה, ולזכות לכל האור והטוב שהעולם הזה גונז בתוכו, חייב קודם כל להאמין שביכולתו לעשות זאת. הרי הקב"ה ברא את העולם לא בשביל לשמור את כל השפע לעצמו, אלא כדי לתת אותו לישראל. לאחר האמונה ביכולת להצליח, אפשר להיכנס לפרטי ההנהגות והמעשים המביאים להצלחה, כפי שהדריך ר' נחמן מברסלב:

א. דבר שמאוד מודגש אצל ר' נחמן, הוא עניין השמחה, הצורך הגדול להתחזק ולא ליפול לעצבות או יאוש חס ושלו. האדם צריך להשתדל מאד לשמח את עצמו, ולא משנה מה יעבור עליו; לשם כך מותר להיעזר לא רק במילי דבדיחותא אלא אפילו במילי דשטותא. כיצד משיגים את השמחה העמוקה? על ידי שהאדם ידע שהכל בא מהקב"ה, ואפילו הנפילות. כל הירידות הם בעצם, לאמיתו של דבר, רק עליות. הכיצד? יש פעמים שמן השמים מפילים את האדם, מראים לו באיזה ריחוק הוא נמצא מהקב"ה, וזאת כדי שיתחזק ויעלה איתו למעלה דברים יקרים, ניצוצות של קדושה השבויים למטה, שבלעדי הירידה לא היה אפשר להעלותם למקורם. כמו כן האדם צריך להתחזק תמיד, למצוא בעצמו איזה דבר חיובי, איזו נקודה טובה; על ידי כך האדם יכול להעלות את עצמו באמת מכף חובה לכף זכות². עליו לזכור שהעיקר הוא שלא ליפול בדעתו, כי עיקר הרצון של ה'בעל דבר' הוא לדרדר את חשיבותו של האדם בעיני עצמו, ובכך להביאו לייאוש מעצמו חס ושלו. לכן יש להאמין תמיד שאם אפשר לקלקל ודאי שאפשר לתקן.

² לקוטי מוהר"ן סי' רפ"ב.

ב. עוד אמר ר' נחמן, שכל אחד מוכרח ללמוד בכל יום לכל הפחות סעיף אחד בשו"ע³; שחס ושלום לא יעבור על האדם אפילו יום אחד בלי ללמוד שו"ע. וכן אמר שצריך ללמוד גמרא באופן קבוע, בהבנת ובירור השיטות השונות על בורין ואמיתותן, על מנת שהאדם יוכל להשכין שלום בין המחלוקות שבקדושה; לימוד הש"ס והפוסקים הוא התיקון של 'הנפש' – החלק הבסיסי בנשמת האדם (נר"ן ח"י). על כך שמעתי מפי הרב שלום ארוש: "חסיד ברסלב הלומד תורה מבלי להבין, אינני יודע מהיכן קיבל את חסידותו".

ג. דבר מרכזי נוסף עליו הזהיר ר' נחמן, הוא קריאת תהילים. על ידי קריאת תהילים זוכה האדם להתעוררות תשובה ולהתחזקות באמונה – שני דברים הכרחיים מאד בתקופתנו. בפרט מדובר בעשרת מזמורי התהילים של 'תיקון הכללי', שכן ל'תיקון הכללי' ישנה מעלה נוספת, יחודית בפני עצמה, והיא היכולת הסגולתית לתקן את פגם הברית; כפי שהבטיח ר' נחמן, מי שיקפיד לומר את ה'תיקון הכללי' בכל יום, מובטח לו בכך שודאי יתקן עוון שז"ל, רחמנא לצלן⁴. לכל עוון יש איזה תיקון מיוחד בשבילו – אך תיקון זה הוא תיקון הכללי⁵; ר' נחמן אמר שבכל דבריו הוא חזק מאוד, אך בעניין 'תיקון הכללי' הוא חזק במיוחד⁶.

התבודדות: האדם חול ה'

לאחר הנקודות הקודמות, אנו מגיעים לדבר החשוב אולי יותר מהכל, עליו חזר ר' נחמן והדגיש וזירז ביותר – והוא ההתבודדות⁷. ר' נחמן אמר שיש להתבודד לפחות שעה אחת מדי יום; ולא משנה מה יעבור על האדם בכל יום ויום, עליו לעשות הכל כדי שלא לבטל את שעת ההתבודדות. הוא עצמו היה מתבודד הרבה יותר משעה אחת – לפעמים הוא היה עומד בתפילה ובכיות לפני ה' במשך שעות ארוכות, ולפעמים היה בוכה לפני ה' אפילו ימים שלמים⁸ – ורק בזכות זה זכה למה שזכה. עוד אמר ר' נחמן, שאותן המעלות שאליהן הגיעו כל הצדיקים האמיתיים שהכיר, באו להם רק בזכות ההתבודדות⁹.

³ שיחות הר"ן אות כ"ט

⁴ ליקוטי מוהר"ן סי' ר"ח, שם תניינא סי' צ"ב.

⁵ ליקוטי מוהר"ן סי' כ"ט.

⁶ הקדמת ר' נתן מנמירוב ל'ספר תיקון הכללי'.

⁷ ראה הקטעים המלוקטים לכל אורך הספר 'השתפכות הנפש'.

⁸ שבחי הר"ן אות ט"ז ועוד.

⁹ ליקוטי מוהר"ן תניינא סי' כ"ה, שם סי' ק'.

בעניין ההתבודדות, האדם יכול לתמוה: "שעה שלמה כל יום? ותורה מה תהא עליה?" אבל כבר נאמר על החסידים הראשונים, שנהגו לשהות שעה קודם התפילה ושעה אחר התפילה, ושעה נוספת לתפילה עצמה – סך הכל תשע שעות ביום! – שתורתן משתמרת ומלאכתן מתברכת¹⁰. וכן נאמר "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו"¹¹. לכן, כל אדם החס על נפשו צריך להחזיק בעצה זו בכל כוחו ולא להרפות ממנה; לא משנה מה יעבור עליו, העיקר כאמור שלא יחלוף יום אחד ללא התבודדות בת שעה לפחות. כמובן, בתחילת הדרך הדבר יהיה קשה מאד, והאדם לא יצליח לדבר כלל עם ה' בהתבודדות, וקשיים רבים יעברו עליו כדי לבטלו מכך – אך עליו להחזיק בכך בכל כוחו, ולדעת שעם-הזמן הוא יתרגל לדבר עם ה', ותתחזק בו האמונה בה', והדיבורים כבר יצאו מעצמם. ההתבודדות היא אור גדול וסוד גדול שגילה לנו ר' נחמן.

מדוע ההתבודדות חשובה כל כך? באופן הכי פשוט, אפשר להסביר שעיקר ההתבודדות היא התפילה; התפילה היא ביטוי טבעי וישיר של האמונה בה' – וממילא בלי תפילה האדם נמצא בלי ה' כביכול. התפילה והאמונה הן שני צדדיה של משוואה זו כיוונית: מי שמאמין, ממילא מתפלל כל הזמן, ומי שמתפלל כל הזמן, ממילא זוכה לאמונה. אם האדם היה מאמין באמונה שלמה שהקב"ה הוא כל יכול, הכל בידו והכל ממנו, והוא שומע אותו, הוא לא היה מפסיק להתפלל אפילו רגע אחד. הבעיה היא, שאנו איננו מספיק מאמינים בה'! צריך לזכור שאמונה חזקה היא כלי הכרחי ובסיסי, הנדרש כדי לעבור בשלום את תקופת עיקבתא דמשיחא. לכן אין זה מספיק לקרוא מן הסידור את המילים שחז"ל תיקנו לנו לומר; אמנם זו חובה, אך אין זה מספיק כדי להתחזק באמונה. כדי להאמין בה', האדם מוכרח להרבות בתפילה ודיבור עם ה', להתקרב אליו, לשתף אותו בכל דבר ולבקש ממנו כל דבר – וזהו עיקר ההתבודדות.

זרכי ההתבודדות

ההתבודדות הנכונה, מבחינת שלבי העשייה, מתחלקת לשלושה חלקים כלליים: הודיה, משפט ותפילה.

1. הודיה: ר' נחמן מדגיש מאוד את חשיבתוה של ההודיה לה', החשיבות שהאדם ישמח את עצמו ולא יפול בדעתו חס ושלום. הרי אי אפשר לפתוח את הפה לפני ה', בלי להיות אסירי תודה על כל הטוב שהוא מטיב עמנו ברחמיו; לכן, ראשית לכול – הודיה. כדי

¹⁰ ברכות ל"ב ע"ב.

¹¹ שם כ"א ע"א.

שהתפילה שלו תהיה אמיתית ונכונה, מתוך שמחה וביטחון בה', ולא חס ושלוש מתוך מרירות וטרוניה כלפי שמיא, האדם חייב להתחיל אותה בהודיה מרובה לה', ירידה לפרטי-הפרטים של כל הטובה שה' משפיע עליו. כך גם התשובה הראשונה שעליו לעשות, היא תשובה על חוסר הכרת הטוב שלו כלפי שמיא ועל העצבות שהוא נופל אליה לפעמים בניגוד לטוב שמושפע עליו. הרי מי שאיננו מודה לה', ואיננו מכיר בטובות המגיעות אליו, מצוי בבעיה בסיסית מאוד; קודם כל עליו להשתחרר מן הגאווה שלו, הממקדת אותו בדברים שחסרים לו, ולחתור לראייה נכונה ומאוזנת של חייו ומצבו.

2. משפט: נאמר בתהלים "בכל הארץ משפטיו"¹², ומכאן אנו למדים שכל המתרחש בעולם נובע מקביעת בית דין של מעלה, שגזר שכך יהיה. כל הקורות את האדם והסובב אותו, מיום הוולדו ועד יום מותו, הכל בא ממשפטי ה'. כשיש איזו צרה על האדם – בין אם זה קושי בזיווג, בפרנסה, בחינוך ילדים, בשלום בית, בבריאות וכדומה, ובין אם זה כל קושי ומניעה רוחנית – הכל נובע מכך שישנו על האדם איזה דין או קיטרוג, המעכבים ממנו את הישועה לה הוא זקוק (אם לא כשמדובר בייסורים של אהבה הבאים להוסיף זכויות לצדיקים השלמים). האדם צריך להיות מודע לכך שאין הוא שלם, ואף רחוק מכך מאד; עבודה רבה מוטלת עליו לעשות. עוונותיו של האדם באים לפני ה' ותובעים את שלהם; מידת הדין עומדת בבית דין של מעלה, מרצה את טענותיה ודורשת שהאדם לא יינקה. "פלוני זה, שעשה כך וכך, יזכה לזיווג?!", "פלוני יזכה לתורה?!", "לתשובה?!" – ומה שנגזר משמיים על האדם מתבצע בפועל בדיקדוק רב בעולם התחתון.

חז"ל שואלים: "עד היכן תכלית יסורים?" כלומר, לאיזה דברים ומקרים יכול האדם להתייחס כייסורים הבאים עליו בגלל חטאיו? ומשיבים, שאפילו אם האדם הכניס ידו לכיסו על מנת להוציא שני מטבעות, והוציא מטבע אחד – זה נחשב כייסורים¹³. כלומר, אפילו דבר פעוט כזה אינו סתם מקרה, אלא דין שנגזר על האדם מלמעלה, וממילא עליו לפשפש במעשיו ולעשות תשובה. עוד אמרו חז"ל: "אם רואה אדם שיסורים באים עליו, יפשפש במעשיו"¹⁴ – כלומר שהפיתרון הבסיסי והראשוני שעל האדם לעשות כדי להסיר מעליו את הייסורים, בין הגשמיים ובין הרוחניים, הוא לעשות לעצמו דין וחשבון יום יום, להפוך ולחפש איפה ומה עליו לתקן. ר' נחמן אומר, על פי הזוהר, שמי שעושה דין וחשבון למטה, אין לו דין למעלה: מי שיתבודד בכל יום ויום ויעשה תשובה שלמה על כל מה

¹² תהלים ק"ה ז'.

¹³ ערכין ט"ז ע"ב.

¹⁴ ברכות ה' ע"א.

שעבר עליו באותו יום – מונע מעצמו מראש דינים וייסורים, ובהגיע זמנו לעזוב את העולם הוא ייכנס ישר לגן עדן, בלי כל משפט ודין.

3. תפילה: האדם צריך להתרגל להרבות בתחנונים לפני בורא עולם, על כל דבר ודבר. הגמרא אומרת: "כרם זלת לבני אדם" – אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם¹⁵. מהם הדברים העומדים ברומו של עולם? מפרש רש"י: "כגון תפילה, שעולה למעלה". אנשים לפעמים מזלזלים בכוחה של תפילה, מתוך חוסר מודעות לכח שהקב"ה נתן לנו בפה. האדם יכול לשנות כל דבר, ולפעול כל ישועה, על ידי התפילה. חז"ל אמרו שמשה רבנו התפלל לפני הקב"ה תקט"ו תפילות, כמניין "ואתחנן", כדי להפיר את גזירת ה' עליו שלא ייכנס לארץ – ובסופו של דבר ציווה עליו הקב"ה להפסיק¹⁶; על כך הוסיפו חז"ל שאילו היה משה מתפלל עוד תפילה אחת בלבד, היה מצליח להפוך גם את גזירה זו, אך כיוון שהקב"ה לא היה חפץ בכך, הורה לו לחדול. אנו למדים מכאן שכוחה של התפילה כה גדול, עד שאפשר באמצעותה לפעול אפילו כנגד הקב"ה כביכול. ניתן ללמוד גם שלכל גזירה יש עוצמה מסויימת של תפילה המסוגלת לשבור ולבטל אותה, והכל תלוי באמונתו של האדם ובעקשנות שלו. ניתן גם ללמוד שהקב"ה חפץ בתפילות, ורוצה שנתפלל אליו גם אם התפילות לא תיעננה לבסוף; שהרי הוא לא הפסיק את משה לפני התפילה החמש מאות וחמש עשרה.

אבל אם הגזירה לא תמיד מתבטלת כתוצאה מהתפילה, מה משמעות תפילה כזו? על כך אומר ר' נחמן שדיבורים ותפילות הם שעשועים לה'; גם אם האדם לא תמיד נושע מייד, תפילותיו ודאי משפיעות רבות למעלה ומתקנות אותו. לכן, כל עוד הקב"ה אינו מפסיק את האדם מתפילתו, עליו להמשיך להתפלל, כפי שאומרים חז"ל: "אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר 'קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'"¹⁷. יש גם חשיבות לאורכה של התפילה, כפי שמוסיפים חז"ל: "כל המאריך בתפילתו אין תפילתו חוזרת ריקם"¹⁸. חז"ל אף מגלים לנו היבט נוסף בכוחה של התפילה: "ויחל משה את פני ה'" – אמר רבי אלעזר, מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלהו. ורבא אמר: עד שהפר לו נדרו"¹⁹. כמובן, רצונו של הקב"ה אינו יכול להשתנות על ידי בני האדם, אך הכוונה שבאמצעות כוח התפילה, גילה משה את בחינת הרצון היותר פנימי של

¹⁵ ברכות ו' ע"ב.

¹⁶ דברים רבה פרשה י"א סי' י'.

¹⁷ ברכות ל"ב ע"ב.

¹⁸ שם.

¹⁹ שם ע"א.

הקב"ה, לקיים את ישראל, ולכן מוגדר הדבר כביכול כאילו הקב"ה התחרט וחזר בו מרצונו "הקודם". כלומר, בעניין התפילה הקב"ה הוא הנפעל כביכול, וישראל הם הפועלים! עד כדי כך מגיע כוחה של תפילה.

הישענות על זכות הצדיקים

כלי נוסף שבו צריך האדם להשתמש כדי לנצח בדין, הוא זכותם וכוחם של הצדיקים. עם ישראל מורכב מצדיקים, בינוניים ורשעים; כך זה היה תמיד וכך זה יהיה, עד בוא הגואל. דרכם היחידה של הרשעים להנצל מן הדין הגזור עליהם, היא ההיתלות בזכות הצדיקים: "והן מכפרין אלו [=הצדיקים] על אלו [=הרשעים]", כדברי חז"ל במדרש המפורסם על ארבעת המינים²⁰. אמרו חז"ל, שכשברא הקב"ה את העולם נמלך תחילה במלאכים; אלה התנגדו לבריאת העולם מפני שעתיד האדם לחטא ולקלקל את כל הברואה, ולפיכך חזר הקב"ה ונמלך בנשמות הצדיקים, שאמרו שיש שיברא את העולם – והם יהיו אחראים לכך שהאדם יתקן את דרכיו²¹. מדרש זה מחייב אותנו להבין שהעניין ה"חסידי" של התקרבות לה' בעזרת ודרך הצדיקים, הוא דבר שיש לעשות לכתחילה. לפיכך האדם צריך גם לבקש שזכותם של הצדיקים תעמוד לו והם יהיו ערבים עליו.

לפעמים אנשים משלים את עצמם שביכולתם לעמוד בכוחות עצמם מול מידת הדין, ולשנות את הגזירות המוטלות עליהם בלא שום סיוע. אבל לא כך מלמדים אותנו חז"ל; אפילו יהודה, מבחירי השבטים, שאין לנו יכולת להשיג את גדולתו ומדרגתו, לא היה מסוגל לבדו להעלות תשובתו לפני המקום, כדברי המדרש המספר שעצמות יהודה היו מגולגלות בארון, עד שביקש עליו משה רחמים וחזרו עצמותיו למקומן²². בדומה לכך נאמר במדרש על שמואל הנביא, שבשעה שהעלה אותו שאול באוב הוא סבר ששאל עומד לקרוא אותו לדין – ולפיכך הביא עמו שמואל את משה רבנו²³. אם כך אמרו חז"ל על גדולי האומה, מובן מאליו שכל אחד ואחד מאיתנו זקוק אף הוא לסיוע מן הצדיקים. במדרשים אלו דובר על משה רבנו, ו'משה רבנו שבדור', לפי דרך ברסלב, הוא כאמור 'צדיק האמת' – ר' נחמן. הקב"ה הפקיד בידו את היכולת להשפיע, ואנו צריכים לעורר עלינו את זכותו. הקב"ה נתן את כל הכח לצדיקים ודרכם (תורתם ותפילתם) הוא מפעיל ומגלה את

²⁰ ויקרא רבה פרשה ל' אות י"ב.

²¹ בראשית רבה פרשה ח' אותיות ד'–ז'.

²² סוטה ז' ע"ב.

²³ מדרש תנחומא פרשת אמור סי' ב'.

רצנו בעולם, כדברי חז"ל: "תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממדת אכזריות למדת רחמנות"²⁴.

כיצד מעוררים עלינו את זכות הצדיק? בקצרה, הדרך לכך היא להתדבק בו, כלומר לדבוק בתורתו, בדרכי הוראתו ובעצותיו. על ידי קיום דברי הצדיק, זוכה האדם להתקרב אליו ולקבל מזכותו. בברסלב ישנה גם הדגשה גדולה של החשיבות לעלות על קברו של הצדיק – המקום גורם, וקדושתו משפיע על סביבותיו ועל הבאים בגבולו.

קישור לארץ ישראל – ולא לאומן

נושא זה, ההשתטחות על קבר הצדיק, מביא אותנו לנושא הזוכה להדגשה רבה בברסלב – השהייה בציונו של ר' נחמן, באומן. אצהיר בפה מלא: אינני נוהג לטוס לאומן בראש השנה, ואף מתנגד מאוד לכך. מדוע? התשובה פשוטה בתכלית הפשוטות: מעלתה וזכותה של ארץ ישראל גדולה מעבר למעלתם של כל הצדיקים. פשוט בעיני שר' נחמן מעולם לא רצה שהעליה על קברו תבוא על חשבון ארץ ישראל, על אחת כמה וכמה כשמדובר בראש השנה. מפני חשיבות הנושא, אנמק את דברי באריכות.

כפי שמביא ר' נתן כמה פעמים, ר' נחמן הורה לתלמידיו לבא אליו בחייו לראש השנה, והדגיש מאד את חשיבות הדבר²⁵. ר' נחמן גם ביקש להקבר דווקא בחו"ל²⁶, משום ששם היה בימיו מרכז היהדות, והרי הוא ביקש שיבואו אליו כל ישראל כדי לתקנם ולקרבם לקב"ה; הרי ידועה הבטחתו, שהוא ישכב לאורך ולרוחב כדי להציל מדינה של גהנום את כל מי שיבואו על קברו²⁷. האם כל הדברים הללו גוברים חס ושלום על קדושת ארץ ישראל? ר' נחמן ביאר שבראש השנה צריך להשתדל במיוחד ללכת אל קבר הצדיק, שהוא בחינת ארץ ישראל, מפני שבמותו עולה הצדיק מבחינת 'צדיק יסוד עולם' לבחינת 'מלכות', בחינת השכינה הקדושה, בחינת ארץ ישראל²⁸. אם קבר הצדיק בסופו של דבר הוא 'בחינת ארץ ישראל', אזי פשוט לחלוטין שבזמן שישאל מצויים על אדמתם ומלכות ה' מתחילה להופיע בפועל, גדולה קדושתה של ארץ ישראל הרבה יותר מקברי הצדיקים. בוודאי לא עלה על דעתו של ר' נחמן, שעם ישראל ינטשו את ארץ ישראל – אפילו באופן

²⁴ סוכה י"ד ע"א.

²⁵ חיי מוהר"ן אותיות ת"ג-ת"ו.

²⁶ חיי מוהר"ן אות קס"ב, ועוד.

²⁷ חיי מוהר"ן אות רכ"ה.

²⁸ ליקוטי מוהר"ן תניינא תורה מ'.

זמני – למען קבר של צדיק, גדול ככל שיהיה. דבריו על העליה לקברו בראש השנה היו נכונים דווקא בתקופת הגלות, כשעם ישראל היו אנוסים בארצות העמים, והיה צורך גדול במיוחד בצדיקים כדי להעלות את התפילות; אם אין ארץ ישראל, לפחות יש בחינת ארץ ישראל. אך משעה שזכינו לשוב לאדמת הקודש של ארץ ישראל, אשר שם מקום השכינה ושם מנהיג אותנו הקב"ה בעצמו ולא על ידי שרים ומלאכים, אין ספק שהתפילות עולות באופן ישיר משם, והתיקון נעשה גם ללא קבר הצדיק.

אין הדעת סובלת שאחד מחכמי ישראל, שכה הרבה לדבר בשבחה וגדולתה של ארץ ישראל²⁹, יורה לחסידיו לעוזבה כדי לעלות לקברו. בהקדמה לליקוטי מוהר"ן כתב ר' נתן שאת כל התורה שחידש ר' נחמן בספר זה – בו נמצאת עיקר תורתו – הוא קיבל רק אחרי שזכה ללכת ד' אמות בארץ ישראל. הרי כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל, מובטח לו שהוא בן העולם הבא³⁰; כיצד ניתן לוותר על זכות כה גדולה, אשר חכמי התורה כה ציפו לה ורדפו אחריה במשך אלפי שנות הגלות?! עזיבת ארץ ישראל מבטאת חוסר הערכה כלפי מה שנתן הקב"ה לנו בדור האחרון, בזכות לה זכה דור זה יותר מהדורות שלפניו.

אינני מבין כיצד יכולים אותם העוזבים את הארץ ונוסעים לאומן לומר על הציון את ה'תיקון הכללי', הרי הקטע המסיים את התפילה שבסוף התיקון עוסק בכיסופים לקיבוץ גלויות ובניין ציון וירושלים; האם הם אינם חשים בפער העצום בין מעשיהם לבין המילים הללו?! אינני מצליח להבין כיצד מוותרים אלפי יהודים בראש השנה על גודל רוממות קדושת ארץ ישראל, ויוצאים ממנה אל טומאת ארץ העמים. כיצד יהודים אינם מתביישים לכנות את אוקראינה הטמאה בכינוי 'עיר האורות' או "ציונה אומנה", רחמנא לצלן. כבר כתב הבעל 'אם הבנים שמחה' הי"ד, שהרבה מן הייסורים שבאו על עמנו בעת האחרונה היא בשל ההיאחזות בגלות והמאיסה ביישוב ארץ ישראל³¹. חטא המרגלים – מאיסת הארץ – היה כזכור חמור יותר מחטא העגל.

מן הראוי לציין ש'הסבא', ר' ישראל דב אודסר, היה מרבה לזעוק על הקלקול הגדול שבמנהג היציאה מארץ ישראל לטובת נסיעה לאומן, ואף ניסה והשתדל להביא להעלאת עצמותיו של ר' נחמן לארץ ישראל – דבר שכמובן נתקל בהתנגדות גדולה מצד חלקים אחרים בחסידות ברסלב. אבל האמת היא שגם מלשון ר' נחמן עצמו קל לדייק שהוא היה חפץ בסופו של דבר להיקבר בארץ ישראל, שהרי שכאשר שאלוהו תלמידיו מדוע הוא מבקש להקבר בגלות ולא בארץ ישראל, הוא ענה להם כאמור שהסיבה לכך היא רצונו

²⁹ ראה חיי מוהר"ן אות כ"ג, מ"ד ועוד.

³⁰ כתובות קי"א ע"א.

³¹ אם הבנים שמחה, פרק 'הסכמות' עמ' כ"ב-כ"א.

להישאר קרוב למרכז היהדות בעולם – שהיה אז במזרח אירופה – כדי שיהיה קל יותר לעלות על קברו³². ממילא ברור שכיום, כשמרכז היהדות הוא בארץ ישראל, היה ר' נחמן חפץ להיקבר כאן ולא באוקראינה.

אשרינו שזכינו בדור האחרון לקיבוץ גלויות ולתחיית קיום עמנו בארץ ישראל. אל לנו להפנות את הגב חלילה לארץ אבותינו, אשר "עיני ה' אלוקיך בה מְרִשִׁית שנה (=ראש השנה!) ועד אחרית שנה"³³.

³² חיי מוהר"ן אות י"ב.

³³ דברים י"א י"ב.